

Десето предавање

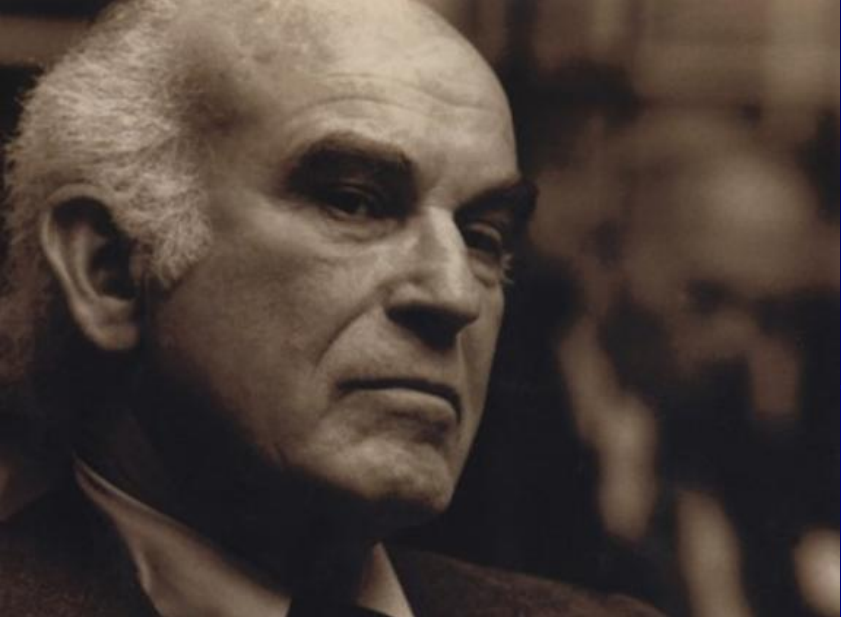
- Расправа о класи у савременој социологији

Класе и масовно друштво

- Да ли потрошачко друштво води слабљењу класа?
- Нови потрошачки идентитети подразумевају «средњокласни» начин живота: «сада смо сви средња класа».
- Ако у “масовном друштву” сви живе као средња класа (некада), да ли су онда сви средња класа?

Роберт Низбет

Опадање и слом друштвених класа
(1958): «Појам друштвене класе је сада употребљив у историјској социологији, у упоредној или етнографској социологији, али је готово безвредан за разумевање података који се тичу богатства, моћи и друштвеног статуса у САД или у већини западних друштава уопште»

Низбет

- Класност у 19. веку је последица инерције хијерархијских структура из предмодерних времена («индустријски сталежи»).
- Опште право гласа и подизање животног стандарда изједначава људе као грађане и потрошаче.
- “Класа” данас представља социолошки анахронизам.

Роберт Холтон

- *Има ли класна анализа будућност? Макс Вебер и либерални изазов схватању класе као Gemeinschaft-a (1989).*
- Тенисове појмове *Gemeinschaft* (заједница) и *Gesellschaft* (друштво) ставити на крајеве осе.
- Три кључна положаја:

Крајње леви положај

- *Јако значење* класе (на гемајншафт делу спектра); класа је израз структуралне неједнакости и експлоатације, али и групне свести и деловања (политичких покрета); представник Маркс.
- Ако је класа језгро друштвеног живота, онда је класна теорија језгро социологије.

Крајње десни положај (1)

- *Слабо значење* класе (гезелшафт део спектра); класа је само један од неколико образаца (неједнаке) расподеле моћи. Пример је Вебер.
- Не постоји нужна веза између класе и групне свести и акције, нити између класих конфликта и светске историје.
- Класа је контингентна могућност, не и ²⁰⁰⁶ **нужност.**

Крајње десни положај (2)

- Класа је користан инструмент за разумевање друштвеног положаја појединца, али не мора бити главно оруђе за објашњење политичких кретања или светске историје.
- Зато, класа за социологију не може имати посебан онтолошко или епистемолошко привилегован положај.

Средњи положај (1)

- *Умерено јак* појам класе (на средини осе); класа је главна димензија друштвене неједнакости и у вези с политиком и друштвеном променом; али, веза није нужна, ни директна.
- Одбацује се епистемолошки монопол јаког значења, али и уравниловка слабог значења.

Средњи положај (2)

- Марксисти су данас напустили јаки и прешли на средњи положај.
- Пример је Хирст (1977): странке нису директан експонент класне политике, али страначки програми стратешки кореспондирају интересима класа.

ХОЛТОНОВ СТАВ

- Чак је и средњи положај погрешан.
- Не постоји хомогена, органска целина (класа) која има интересе.
- Има ли свака партија и идеологија своју класу, и обрнуто?
- Различити интереси унутар сфере мануелног рада (индустријске гране, занимања, фабрике).

ХОЛТОНОВ СТАВ

Две нове друштвене појаве се не могу разумети са средњег положаја:

- пропаст тешке индустрије и смањење традиционалних радничких заједница (рудара, морнара, докера);
- ерозија класног гласања, пропаст синдиката и смањење чланства у левим партијама, појава нових друштвених покрета.

ХОЛТОНОВ СТАВ

- Решење је - назад к Веберу!
- Веберова класна теорија је боља јер почива на тржишту, не на производним односима.
- Веберово поимање друштва (Gesellschaft) као слободног уговорног удружења појединаца је ближе модерном сензибилитету индивидуализма и слободе.

Холтонов став

- Понашање људи на тржишту повезано је са калкулативношћу, рационалношћу, личним животним шансама и личним избором. А управо су то главне одлике модерности.
- Тржиште својим деловањем ствара *друштва*, а разбија *заједнице*.
- Оно што стварно постоји је појединчани класни положај, а не класа као заједница.

ХОЛТОНОВ СТАВ

- Класни положај може да има везе са политиком или културом – и имао је у XIX веку. Али концем XX века те везе су ослабиле.
- Док је јаки појам класе увек био нетачан, средњи положај је имао вредност у прошлости, док данас у социолошкој анализи «ради» једино слаби појам.

Подршка Холтону

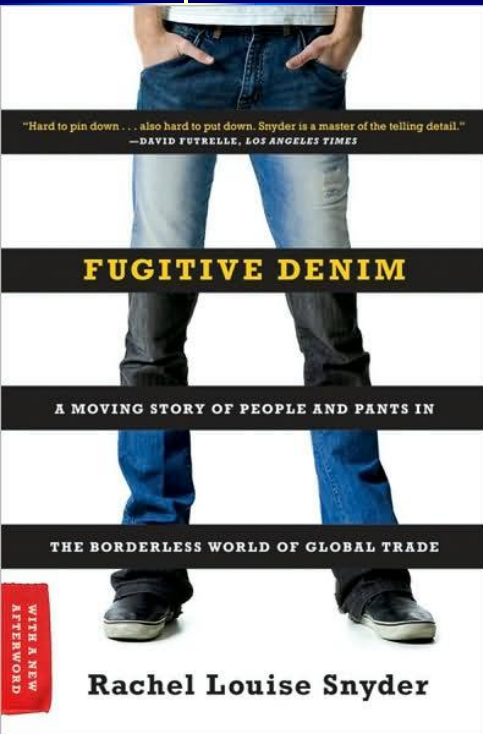
- Т. Н. Кларк и С. М. Липсет, *Јесу ли друштвене класе мртве?* (1991).
- Класе су део *традиционалне хијерархије*, засноване на моћи, стаусу и новцу.
- Али, та хијерархија у модерним друштвима слаби, што се може видети на три кључна друштвена поља: у политици, у економији и у породици.

Политика

- Пад Алфордовоог индекса класног гласања за сваку земљу за коју постоје подаци.
- Алфордовоог индекса је разлика између постотка који леве странке добијају међу радницима и међу припадницима осталих занимања: нпр. у Шведској 1964. је 84% радника подржало КП или СДП, на супрот 32% припадника осталих занимања ($84 - 32 = 52$).

Политика

- Како се општи ниво стандарда повећава, тако људи све више брину о стилу живота и ужицима, а све мање о класној борби и светској револуцији.
- Доминација идеологије потрошње: људи се суботом у Хај стриту не разликују по потрошачким циљевима.
- Нестају разлике и у политици.

Економија

- Смањује се хијерхијска, централизована производња: $\frac{2}{3}$ нових послова отвара се у фирмама до 20 запослених.
- Нова радна места слабе класну доминацију на послу: у фирмама за производњу пластичне робе $\frac{1}{3}$ запослених ради у истраживачком сектору.
- Ширење средње класе: класна структура више нема облик пирамиде, већ дијаманта.

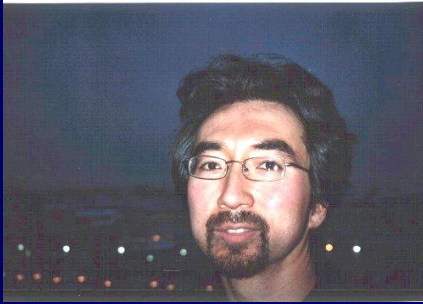

Породица

- Слаби хиерерхијска структура и друштвена улога породице као основе класне репродукције.
- Утицај изворног породичног статуса на коначни животни стаус појединца 1962-73. пао за 28%, а 1972-85. за још 1/3.
- Све већи значај образовања за животне шансе појединаца, а образовање у држави благостања је доступније него икад раније у људској историји.

Michael Hout
photo by Sally Alcalá

Критика Кларка и Липсета

- М. Хаут, К. Брукс и Џ. Манца, *Опстанак класа у пост-индустријском друштву* (1993).
- Евиденција поборника смрти класа почива на селективним подацима.
- Главни прећуткивани податак је неједнакост у расподели богатства између слојева, а богаство суштински детерминише нашу животну судбину.

Значај класе

Отуда класа за социолога и даље остаје:

- кључна детерминанта материјалног интереса припадника неке структуралне групе;
- показатељ какву друштвену промену прижељкује та структурална група;
- показатељ животних шанси и образаца понашања припадника одређене структуралне групе.

Политика

- Смањење Алфордовоог индекса не значи и аутоматско смањење класне неједнакости (Шведска има виши АИ од САД)
- Појавиле се нове политичке теме, па класни расцеп више није једини расцеп, али је и даље дубок.

Економија

- Пораст постфордистичке тржишности није угрозио монополску доминацију великих компанија.
- Нови послови у малим фирмама најчешће су повремени и слабије плаћени.
- ²⁰⁰⁶ Спољне промене које нису суштинске.²⁴

Породица

- И даље главни извор неједнакости.
- Веће могућности образовања, али не на елитним универзитетима, који остају главни канали самообнављања више класе.
- Веће могућности образовања за поједине припаднике ниже класе не значи смањење класних подела у друштву.

Закључак

- Једнодимензионални модел класа из XIX века више није одговарајући, треба изградити нови, вишедимензионални.
- Нема смрти класа.
- Задатак данашњих социолога је да унапреде класну анализу, у складу са измењеним, сложенијим околностима.

Јан Пакулски

- *Смрт класе или марксистичке теорије класа?* (1993).
- Кларк и Липсет су погрешили само утолико што су под класом подразумевали марксистички концепт класа, који је слабо употребљив у новој реалности.
- Али, веберијански мултидимензионални и нецентрирани концепт сасвим је употребљив.

Малколм Вотерс

- *Успон у стратификацијском систему: један допринос дебати о смрти класа (1994).*
- Ако се пође од Веберове тријаде: класа-странка-статус, видеће се да се данас не ради о смрти класе, већ о њеном повлачењу пред странком-и-статусом.

Класно друштво

- Постојало у XIX и почетком XX века;
- доминација економије;
- потискивање државе и сваке нетржишне регулативе.

Страначко друштво

- 1920-80; доминација државне регулативе;
- радничка класа политички освојила државу;
- корпоративистичко друштво: бирократија, бизнис и организовани рад.
- нови друштвени слојеви: бирократско-политичка елита, запослени у државном сектору и поткласа.

Статусно друштво

- 1980- до данас; доминација културе и потрошње; слом државе благостања;
- нове и борбене статусне групе засноване на роду, сексуалности, начину живота и потрошњи; не економске, већ *замишљене* заједнице; њихови симболи масмедији и интернет;
- имовина и командна моћ све мање значајни у односу на знање и информације.

Реј Пал

- *Је ли цар го? Нека питања у вези адекватности социолошке теорије (1989).*
- Помоћу класе се не могу објаснити дубоке промена савремених друштава (промене одозго: СССР, Британија и САД).
- ²⁰⁰⁶ Нема слагања око тачног броја класа.³²

Реј Пал

- у тржишним истраживањима класа као варијабла не функционише;
- производни односи су се интернационализовали, а политика је остала у националним оквирима;
- “национални пролетаријат” против себе више нема националну, већ транснационалну буржоазију, па више нема политике као класне борбе.

Реј Пал

- Класа је данас само заједничко име за више показатеља - као што су услови становања, услови рада, доходак, начин исхране итд.
- Ти показатељи, исказани одвојено, различито раде.
- Зашто их не раздвојити, без обзира на «смрт класе»? Јер, ако класа више не ради, не треба је на силу одржавати у ЖИВОТУ.

Џон Голторп и Гордон Маршал

- *Обећавајућа будућност класне анализе* (1992).
- Класа је мање теоријска, а више истраживачка категорија: нема велике класне теорије, већ само класног истраживачког програма.
- Класа је *синдром* материјалних показатеља друштвеног положаја.

Класа као синдром

- Можда је тај синдром данас мање значајан, али и даље постоји.
- Са усавршавањем статистичких техника (мултиваријантна анализа) и слабији синдром се може уочити.

Закључци

- нема теорије историје, по којој је класни конфликт локомотива развоја;
- нема теорије експлоатације, по којој су класни односи искључиво антагонистички (zero-sum game);
- нема теорије класно засноване колективне акције (положај-свест-акција);

Још о синдрому

- Р. Пал, *Одговор Голторпу и Маршалу* (1993).
- Зашто синдром чине баш ти показатељи? Поседовање кола има највећу позитивну корелацију са ниском смртношћу (поседници двоја кола имају мањи морталитет). Али и телесна тежина има везе са морталитетом. Ипак је потребна теорија.

Још о синдрому

- Но како доћи до теоријског критеријума и уопштавања?
- Класа не може бити истраживачка категорија а да не буде уједно и теоријска.
- И резервни положај на који су се Голторп и Маршал повукли тешко је одбрањив.

Џон Скот

- *Класна анализа: назад у будућност?* (1994).
- Основна грешка Голторпа и Маршала је арбитрарност у утврђивању броја и изгледа класа.
- Решење је у враћању Веберу: број и изглед класа одређује се преко мапе покретљивости, бракова и друштвених веза.

Џон Скот

- Голторп је својих 7 класа направио тако што је интуитивно груписао 124 занимања у 7 агрегација. Боље је да је, према Веберовом моделу, посматрана покретљивост и да су према њеним границама повучене границе између класа.
- Класна анализа има будућност, али само са јасним веберовским теоријским оквиром.

Џон Скот

- То што различити животни стилови замагљују класно самоодређење код испитаника, није препрека за социолога да се и даље бави класом
- «Животни стил» (lifestyle) треба разликовати од «начина живота» (style of life), који је више структурално одређен и зависи од друштвеног положаја. А класа је његов важан – премда не и једини – показатељ.

Дејвид Груски и Џаспер Соренсен

Класе треба свести на ниво
занимања. Јер, она нису
само положај у структури
експлоатације и
неједнакости
(номиналистичко
становиште), већ су
често и праве заједнице
(методолошки реализам).

“Класне” одлике

- *идентификација*: занимање је један од главних »извора идентитета«.
- *свест о друштвеном положају*: друштво подељено у занимања, од којих су нека супарничка.
- *затвореност*: према уласку у занимање.
- *колективна акција*: удруживање и колективно делање
- *начин живота*: становање, одевање, понашање...

Ое Соренсен

- Друштвени сукоби се јављају око места у систему на коме појединци остварују ренту.
- Ренте су добици који настају тако што власници имовине (или радне снаге) контролишу понуду те имовине (или радне снаге) на тржишту – основ *експлоатације*.

Три облика ренте

- *Монополска рента*: настаје ограничавањем понуде (дозволама, патентима, синдикалном акцијом).
- *Композитна рента*: настаје узајамном зависношћу ресурса тако да је зарада од заједничке употребе већа него зарада од одвојене употребе.
- *Рента на основу природне надарености или културних предности.*

Рента и класа

- Свако може остварити ренту на основу ресурса које контролише.
- Чак и поткласа остварује ренту на основу држављанства у држави благостања.
- Положаји са трајнијом рентом доводе до уобличавања јасних групних интереса, идентитета и групне акције.

Рента и класа

- Најпре се на основу имовине појединци разврстају на нижи, средњи или виши положај
- Затим се, на основу способности потраживања ренте, одредило да ли припадају језгру класе или периферији.
- Класни сукоб не почива на различитом поседу, већ на различитом рентијерском потенцијалу.